Мілан КУНДЕРА

ЧЕСЬКЕ ПАРІ

Подією, котра понад будь-яку іншу символізувала для мене кінець комуністичної імперії, котра понад будь-яку іншу мене зачепила і схвилювала, було звільнення країн Балтії, що возз'єдналися з Європою, залишивши позаду півсторіччя депортацій, переслідувань, невимовних страждань. Але моє тодішнє хвилювання незабаром заступило здивоване розчарування: тут у Франції, солідарність з країнами Балтії хоча й поділяли, але якось мляво. Ніхто нічого не знав про них до ладу, а як же можна палко обстоювати те, чого не знаєш?

Через кілька років я отримав факсом сповнені тривоги листи моїх друзів із Словенії, що після проголошення своєї незалежності (незалежності, яка нікому не загрожувала) зазнала нападу югославської армії. Кілька днів я був поштарем між ними і французькою пресою і зрештою написав у "Монд" статтю на захист їхньої новонародженої республіки. Я не певен, що переконав багатьох читачів. Якою мовою розмовляють вони, оті словенці? І чи справді цей етнос являє собою націю?

Я запитую себе: чому, на відміну від більшості моїх друзів у Франції, я так палко взяв бік естонців або словенців? Це не був результат умовиводу, розмірковування. Моя позиція сформувалася раніше, вона передувала роздумам. А зумовило її 28 жовтня 1918 року; точніше, моя підсвідома вірність цій даті. Нині про це вже забули, але ж проголошення Чехословацької республіки свого часу неабияк перекроїло карту Європи. Держава чехів і словаків виникла як наслідок сміливої політики, яка, скориставшись повоєнною ситуацією, наважилася зробити несподіваний крок. Я кажу, несподіваний крок: адже в центрі Європи раптом заявив про існування власної республіки народ, який

втратив державну незалежність і зник із європейської свідомості ще на початку XVII ст.

Мені спадає на думку відоме означення Паскаля: парі. Найпрозірливіші чеські інтелектуали XIX ст. цілком усвідомлювали собі, що відновлення їхньої держави було не конечною необхідністю, а точніше — викликом, парі, проблематичний характер якого 1886 року так сформулював Губерт Гордон Шауер: "З'єднавши нашу духову енергію з культурою якоїсь великої нації (а саме Німеччини), що перебуває на значно вищому щаблі розвитку, хіба не дамо ми більшу користь людству, ніж коли б тяжко працювали над відродженням культури власної? Чи ж така значуща її вартість, що годна виправдати існування нашої держави?" Остаточної відповіді на ці запитання немає. Чеське існування є й лишиться викликом, парі.

Мюнхенська катастрофа 1938 року це підтверджує. Адже це була не лише капітуляція демократій перед фашизмом. Це була також пихатість великих держав, які вирішували долю малої країни, лишивши її посла чекати за дверима: жорстка ураза, болісний стусан, завданий історичному парі чехів, історичному парі малих націй. Це випробування назавжди залишилося в пам'яті, після нього неможливо було почуватися й поводитися, як раніше. Ось чому на різанину у Чечні чехи відреагували значно гостріше, ніж англійці чи французи. Вацлав Гавел завжди обстоює необхідність наднаціональних політичних об'єднань, але в той самий час і з тією ж наполегливістю — беззастережне визнання права всіх націй обирати свою долю. Якщо чехи не чинили жодних перешкод Словаччині, котра вирішила покинути їхню спільну державу і домогтися незалежності, то це тому, що вони діяли згідно з логікою власної історії. Адже не можна відмовити іншому в тому, чого колись домагався для себе. Той, хто сам постраждав од пихатості, не має права бути пихатим.

Пригадую собі час, коли російська ніч огорнула Богемію. Людвік Вачулік написав тоді коротенький текст "Моя Європа". Визивно, задирливо, у притаманній йому трохи дивній манері Людвік говорить про тих, кого він називає "просторовцями", тобто жителів неозорих

рівнин, де панує одна-єдина мова, одна-єдина думка і де найменша відміна засуджується, ніби брудна пляма на тлі всепоглинаючої білини. І він мріє про Європу, в якій бачить антипод отій одноманітності: "Щодалі просуваєшся Європою, тим більше там різних політичних течій. Тим більше гір, тим більше фортець, палаців, династій. Тим більше храмів, священиків, здається, і Біблій так само багато, як церков". У кожній країні люди думають по-різному, "і якщо навіть їхні думки не містять у собі чогось надзвичайного, той факт, що вони різні — вже надзвичайний. Усе це — Європа..."

Відсутність належного респекту стосовно "великих" — на користь розмаїття малих — навряд чи сподобається будівничим сьогоднішньої європейської єдності. А проте їм, можливо, слід бодай на мить зупинитися думкою на тій Європі, про яку мріяв у Празі один письменник, опозиціонер у той час, коли його країна поглинулася неєвропейцями зі Сходу. Адже сьогодні чеське парі перетворюється на європейське парі, яке я формулюю так: здатна чи не здатна Європа захиститися від галопуючої всепланетної стандартизації і створити спільний дім, де розмаїття і відмінність шанували б як найвищі цінності? Це парі ніколи не буде ні вигране, ні програне; адже Європа і є те саме парі.

Париж, жовтень, 1995